

KUZEY AFRİKA PREHİSTORYASI

Afrika Kıtası'nın kuzey kısmı Paleolitik Çağ açısından önemli bir kara parçası olarak her zaman önemini korumuştur. Zira, Afrika Kıtası'nda ortaya çıkan bazı Paleolitik kültürlerin ve fosil insanların Pleistosen dönemlerde bu kıtanın kuzeyinde oluşan bazı kara köprülerinden, özellikle de Cebelitarık Boğazı'ndan Avrupa Kıtası'na ulaştığı ileri sürülen en büyük tezlerden birisidir. Bu nedenle bu dersimizde Afrika kıtasının kuzeyinde kalan ülkelerde, özellikle Fas, Tunus ve Cezayir'de saptanan Paleolitik kültürler ve bazı önemli Paleolitik buluntu yerleri verilecektir. Ayrıca Mısır Prehistoryasına da kısaca değinilecektir.

ATERIEN KÜLTÜR

Orta ve Üst Paleolitik dönemde bütün Kuzey Afrika'da yaygın olarak görülen yontmataş alet geleneğidir. Eskiden bu kültüre "Kuzey Afrika Moustérien"i denilmekteydi ancak bu kültürde klasik Moustérien'de rastlanılmayan bazı unsurlar yer aldığından Aterien olarak tanımlanması daha doğru bulunmuştur.

Aterien özellikle Fas, Tunus ve Cezayir'de görülür. Fakat aynı zamanda doğuda Libya'dan Mısır'a, güneyde Sahra'ya ve hatta Nijerya'ya kadar uzanan alanlarda tanınan bir orta Paleolitik kültürdür. İsmi Cezayir'de Bir-el-Ater yerleşiminden almıştır. Bu kültür, iki yüzden düzeltili uçlar ve saplı parçaların varlığıyla karakterize edilir. Yani Aterien aletlerin ayırt edici özelliği tutmayı kolaylaştırmak için yapılmış sap ya da kulplardır. Bu sap kısmı oluşturma işi özellikle mızrak ve ok başlarında, daha az olarak da kazıyıcılar ve diğer kesici aletlerde uygulanmıştır.

Ok ve yayın ilk kez Aterien kültürde kullanıldığına inanılmaktadır. Bazı araştırmacılar Aterien taş aletleri aslında Avrupa'daki Levalloisien geleneğin Afrika'daki çöl koşullarına uyarlanmış daha gelişmiş bir biçimdir şeklinde yorumlamışlardır. Aynı zamanda Moustérien kültürün etkilerini de görmek olanaklıdır. Ancak Aterien endüstrinin evriminde, Moustérien etkilerin yavaş yavaş gerilediği görülür ve iki yüzden düzeltili parçalar çoğalmaya başlar.

Moustérien ile Aterien arasında stratigrafik bir süreklilik olduğuna şüphe yoktur. Bu devamlılık fosil insan kalıntılarının incelenmesiyle de ortaya konmuştur.

Salé (Kuzey-batı Fas) ve Ternifine' (Cezayir) de bulunan *Homo erectus*, J'Bel Irhoud' (Fas) da bulunan *Protosapiens moustériens* ve Dar es Soltan ile El Harhoura' (Fas) da bulunan *Cromagnoides archaiques atériens* fosil insan kalıntıları, bu konuya açıklık getiren en güzel örneklerdir. Dar es Soltan II ve El Harhoura'da görülen insan yerleşimi, düzenlenmiş taş döşemelerle, Taforalt ve Dar es Soltan'daki İberomaurisien'den farklılık gösterir.

Aterien en azından 40.000 yıl önce görülmüştür. Cezayir Sahrası'nda görülenler ise 39.000 ve 38.000'e tarihlenmişlerdir. Yaklaşık 30.000 yıl önce ise Aterien kaybolur.

Taforalt'da Aterien kültürün sonu, Fas'taki Ain Maarouf ve Cezayir'deki Bérard yerleşim yerlerinde elde edilen ve kalibre edilmiş rakamlarla 34.450 ve 32.370'e tarihlenmiştir. Kuzey Afrika'da Aterien yerini mikrolitik endüstrili İberomaurisien'e bırakır. Taforalt'a kronolojik olarak bakıldığında, Son Aterien yerleşimi ile İlk İberomaurisien'in görülmesi arasında 10.000 yıllık bir hiatus vardır.

Sahra'da Aterien, batıda Atlantik'ten Mısır'a ve güneye doğru Nijerya'ya kadar her yerde görülür. Kuzey Afrika'nın doğusunda Libya'da da Aterien kültür tanınmıştır. Çok gelişmiş bir safhası ile de Mısır' (Kharga) da ortaya çıkar. Aterien kültür bu alanlarda da Kuzey Afrika'da olduğu gibi önemli bir hiatusa uğramış ve özensiz yapılmış bir endüstrinin görünümüyle kötü bir evrimlenmeye maruz kalmıştır. Bun da elverişsiz iklim koşullarının büyük rol oynadığı sanılmaktadır. Mısır'da Sebilien; Libya'da Dabba Uygarlığı (dilgisel bir endüstri) ve Sahra'da henüz bilinmeyen ara safhaların varsayımına karşın şüphesiz Neolitik.

Aterien'in iki yüzden düzeltilenmiş mızrak uçları çok ince bir yontma tekniği ile üretilmişlerdir. Bu tekniğin uygulanması, Moustérien geleneği gibi daha sonraki alet yapım biçimleri kadar zordur. Yaprak biçimli Aterien parçalar (bıçaklar) Solutrén dönem bıçaklarına benzetilmiştir. Hatta çoğu kez Aterien kültürün, İber Yarımadası'na Solutrén dönemden gelmiş olabilecekleri ileri sürülmüştür.